

СТРОК ЯК ІСТОТНА УМОВА ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО ДОГОВОРУ

У статті досліджується строк як істотна умова цивільно-правового договору. Проаналізовано визначення строку. Досліджено строк дії договору і строк реалізації прав та виконання обов'язків. Досліджено законні, договірні та судові строки. Проаналізована класифікація строків за ступенем їх визначеності, зокрема виділяються абсолютно визначені, відносно визначені та невизначені строки.

Ключові слова: строк дії договору, строк виконання обов'язків, цивільно-правовий договір.

Постановка проблеми. Зміни та перетворення, які відбулися в економіці нашої країни зумовили необхідність реформування та подальшого дослідження договірних відносин. Дані відносини виникають, змінюються та припиняються у часі. Укладення договору достатньо складний процес, при якому виникають деякі питання, пов'язані зі строком дії договору і строком реалізації прав та виконання обов'язків.

Мета даної роботи — загальне дослідження та аналіз строку як істотної умови цивільно-правового договору. Для досягнення цієї мети необхідно вирішити наступні **завдання**: 1) розглянути визначення строку в цивільному праві; 2) встановити як визначається строк та термін; 3) дослідити строк дії договору і строк реалізації прав та виконання обов'язків; 4) дослідити законні, договірні та судові строки; 5) проаналізувати класифікацію строків за ступенем їх визначеності (абсолютно визначені, відносно визначені та невизначені строки).

Об'єктом даного дослідження є система відносин, закріплена сукупністю правових норм, що регулює строк цивільно-правового договору. **Предметом** дослідження являється система правових актів, які регулюють відносини, що виникають при укладенні цивільно-правових договорів.

Аналіз останніх досліджень. Вчені-цивілісти досліджували договірні правовідносини у різних аспектах. Дослідження в цій сфері провели М.І. Брагінський, В.В. Вітрянський, В.В. Луць та ін. Але проблематика строку як істотної умови цивільно-правового договору слабо висвітлена, є достатньо актуальною та потребує подальшого дослідження.

Виклад основного матеріалу. Характеризуючи основні напрямки та шляхи правового впливу на

часові показники поведінки та діяльності учасників правовідносин, П.М. Рабінович виявив такі методи відповідного впливу, як фіксація часу (моменту) початку певної діяльності (регламентація своєчасності), встановлення часових – календарних або інших – меж юридично значущої діяльності, вказівка моментів її початку і завершення (регламентація тривалості, строків); встановлення часу, протягом якого повинен бути досягнутий певний результат (регламентація швидкості, темпу); вияв часового «відрізку», після сплину якого відбуваються певні зміни в юридичних правах і обов'язках суб'єктів (регламентація юридичної значущості плину часу); вказівка на факти, з настанням яких починається відрахунок строків, пов'язаних з певними юридичними наслідками (регламентація моменту, що «породжує» юридичну значущість плину часу) [1, с. 20].

В цій характеристиці чітко простежується зв'язок норми права з часом, тобто правова норма, регламентуючи ту чи іншу сферу впливу на часові показники, визначає, в який момент і за яких обставин повинно здійснюватися передбачене нею правило поведінки [2, с. 17].

Визначення строку в цивільному праві наводили деякі вчені. Так, зокрема, В.П. Нагребельний вказує, що строки у праві це визначені законом, договором або іншим юридичним актом періоди, встановлені для здійсненні відповідних дій, реалізації прав або виконання зобов'язань, з настанням чи закінченням яких пов'язується певна дія або подія, що має юридичне значення [3, с. 674].

А.В. Жгунова визначає, що строк – це певний відрізок часу, із закінченням або настанням якого норми права пов'язують виникнення або припинення правовідносин [4, с. 6]. В.В. Луць визначив строк як

період або момент часу, з настанням або закінченням якого пов'язані певна подія або дія (бездіяльність), що мають юридичне значення [5, с. 15–16, 21].

Поняття строку та терміну закріплено і на законодавчому рівні у статті 251 ЦК України. Так, відповідно до ч. 1 ст. 251 ЦК України строком є певний період у часі, зі спливом якого пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення. Терміном є певний момент у часі, з настанням якого пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення (ч. 2 ст. 251 ЦК України [6]).

В.В. Луць вказав на необхідність розглядати строки у цивільних правовідносинах в декількох аспектах: 1) строк як момент виникнення (початку) чи припинення правовідносин (в сучасній цивільній науці цей аспект у більшості випадків, розглядається вже як окрема часова категорія, що має назву “термін”); 2) строк як одна з умов, що визначає його зміст; 3) строк як критерій правомірності поведінки учасників правовідносин з точки зору його своєчасності [7, с. 39].

Т. М. Вахонева зазначає, що строк може розглядатися як правова форма встановлення граничних меж реалізації прав та виконання обов'язків учасниками цивільних правовідносин; як форма існування та розвитку прав та обов'язків учасників цивільних правовідносин; як часовий регулятор суспільних відносин у сфері цивільного права; як дія чи подія, що має юридичне значення та ін. [2, с. 21].

За способом позначення (обчислення) строки поділяють на визначені: а) календарною датою (наприклад, строк передачі речі за договором купівлі-продажу встановлений сторонами конкретною датою); б) спливом періоду часу; в) вказівкою на подію, яка має неминуче настати (наприклад, до початку навігації) [8, с. 242].

Ст. 252 ЦК України [6] визначає, що строк визначається роками, місяцями, тижнями, днями або годинами. Термін визначається календарною датою або вказівкою на подію, яка має неминуче настати.

Найпоширенішим способом позначення строку у законодавстві і на практиці є встановлення періоду часу, який обчислюється роками, місяцями, тижнями, днями або годинами. Початковий і кінцевий моменти періоду можуть приурочуватися до певної календарної дати або події, яка має обов'язково настати [9, 209]. В тих випадках, коли строк або термін визначається вказівкою на подію, яка обов'язково має настати, за часову категорію може бути взята подія, настання якої є неминучим, на відміну від події, що використовується при укладенні умовних угод [2, с. 44].

Частина 2 статті 677 ЦК України [6] вказує, що строк придатності товару в договорі купівлі-продажу визначається періодом часу, який обчислюється з дня

його виготовлення і протягом якого товар є придатним для використання, або терміном (датою), до настання якого товар є придатним для використання. Таким чином, початок та закінчення строку придатності товару будуть визначатися календарними датами, що будуть складати термін придатності товару.

Як приклад визначення терміну шляхом вказівки на подію можна навести договір страхування. За договором страхування одна сторона (страховик) зобов'язується у разі настання певної події (страхового випадку) виплатити другій стороні (страхувальникові) або іншій особі, визначеній у договорі, грошову суму (страхову виплату), а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі та виконувати інші умови договору (ст. 979 ЦК України [6]).

Строки договору діляться на загальні строки існування договору і на строки виконання обов'язків. Якщо загальний строк визначає тривалість існування договору в часі, то строк виконання обов'язків, є однією з умов належного виконання, вони визначають в який момент та або інша сторона договору повинна виконати свій обов'язок [10, с. 116].

Згідно з ч. 1 ст. 631 ЦК України [6] строком договору є час, протягом якого сторони можуть здійснити свої права і виконати свої обов'язки відповідно до договору.

Договір набирає чинності з моменту його укладення (ч. 2 ст. 631 ЦК України [6]). Момент укладення договору визначається певними фактами, що мають юридичне значення. В.В. Луць до таких фактів відносить оферту й акцепт, що в сукупності становлять фактичний склад, який є достатнім для визначення договору укладеним, якщо не виникло ніяких ускладнень [11, с.45]. Момент укладення договору визначено у статті 640 ЦК України. Так, відповідно до ч. 1 вищевказаної статті договір є укладеним з моменту одержання особою, яка направила пропозицію укласти договір, відповіді про прийняття цієї пропозиції. У ч. 2 даної статті зазначено, якщо відповідно до акта цивільного законодавства для укладення договору необхідні також передання майна або вчинення іншої дії, договір є укладеним з моменту передання відповідного майна або вчинення певної дії. Договір, що підлягає нотаріальному посвідченню, є укладеним з дня такого посвідчення (ч. 3 ст. 640 ЦК України [6]).

Отже, період між початком і закінченням дії договору буде мати назву строку договору, а момент початку та закінчення дії такого договору буде мати назву терміну, що в більшості випадків уточнюється конкретною календарною датою. Окрім цього, моментом укладення договору, в даному випадку, є сукупність певних дій (юридичних фактів), які визначають процедуру укладення договору та встанов-

люють час настання тих чи інших правових наслідків. Дії, які визначають момент укладення договору, здійснюються як в межах об'єктивного часу, так і можуть здійснюватися в межах конкретно визначених (нормативним актом чи договором) строків. Мається на увазі, що визначення того чи іншого моменту є складним процесом встановлення часу, який здійснює вплив на подальший розвиток правовідносин та встановлює передбачені законодавством або договором правові наслідки. Хоча після визначення моменту, з якого, наприклад, договір вважається укладеним, можна встановити і термін (початковий момент) дії договору [2, с. 26-27].

У ч. 3 ст. 251 ЦК України [6] закріплено, що строк та термін можуть бути визначені актами цивільного законодавства, правочином або рішенням суду. Тобто на законодавчому рівні існує поділ строків та термінів на: 1) строки та терміни визначені актами цивільного законодавства (законні строки); 2) строки та терміни визначені правочином (договірні строки); 3) строки та терміни визначені рішенням суду (судові строки).

Договірні строки – це строки, які встановлені правочинами. При укладенні цивільно-правових договорів сторони можуть на власний розсуд встановлювати строки дії даних договорів, строки реалізації особами своїх суб'єктивних прав та обов'язків, а також моменти їх настання або виконання.

В.П. Грибанов, зазначає, що люди можуть прив'язати ту чи іншу діяльність до певного моменту чи відрізка часу і тим самим встановлювати строки для здійснення тих чи інших дій [12, с. 9]. За допомогою договірних строків вирішуються питання, що потребують індивідуального підходу, врахування особливостей правовідносин, і тому ці строки можуть також за угодою сторін змінюватися, збільшуватися та скорочуватися [13, с. 224].

Відповідно до ч. 1 ст. 530 ЦК України [6] якщо у зобов'язанні встановлений строк (термін) його виконання, то воно підлягає виконанню у цей строк (термін). Зобов'язання, строк (термін) виконання якого визначений вказівкою на подію, яка неминуче має настати, підлягає виконанню з настанням цієї події. Наприклад, ст. 663 ЦК України [6] визначено, що продавець зобов'язаний передати товар покупцеві у строк, встановлений договором купівлі-продажу.

Законні строки – це строки, які встановлені у законах чи інших нормативно-правових актах. Тобто якщо строки не визначені, то сторони, як правило, керуються для його визначення тими часовими критеріями, що визначені законом.

Так, якщо строк (термін) виконання боржником обов'язку не встановлений або визначений моментом пред'явлення вимоги, кредитор має право вимагати його виконання у будь-який час. Боржник повинен

виконати такий обов'язок у семиденний строк від дня пред'явлення вимоги, якщо обов'язок негайного виконання не впливає із договору або актів цивільного законодавства (ч. 2 ст. 530 ЦК України [6]).

Судові строки – це строки, направлені на можливість особами реалізувати свої суб'єктивні права, встановлені судом при розгляді справи в судовому порядку.

Для належного виконання зобов'язання необхідно дотримання умови про строк виконання зобов'язання. Як визначав В.С. Толстой, умова про строк не є головною, оскільки поряд зі строками виконання зобов'язання стоїть його предмет, спосіб виконання, місце виконання, які мають однакове юридичне значення для кредитора, і невиконання будь-якої з них є для нього рівноцінним невиконанням зобов'язання. Всі умови належного виконання рівноцінні не тільки з точки зору кредитора, але і самі по собі, оскільки неможлива передача предмета поза місцем та часом [14, с. 71].

За ступенем визначеності строків вони поділяються на абсолютно визначені, відносно визначені та невизначені строки.

Абсолютно визначені строки – строки, при яких зазначається точний період часу, з настанням якого пов'язуються певні юридичні наслідки. Дані строки можуть визначатися вказівкою на тривалість строку (наприклад, один місяць) та вказівкою на точні моменти початку та закінчення строку (наприклад, з 1 січня 2021 р. по 1 квітня 2021 р.). як приклад можна навести строк виплати ренти. Так, рента виплачується після закінчення кожного календарного кварталу, якщо інше не встановлено договором ренти (ст. 738 ЦК України [6]).

Відносно визначені строки – це строки, позначені вказівкою на подію, яка має неминуче настати, а також передбачені деякими нормами законів абстрактні строки.

Відносно визначені строки поділяють на два види:

1) строки, пов'язані з подією, яка має неминуче настати (проте точно невідомо, коли саме). Як приклад можна навести строк припинення договору довічного утримання. Так, договір довічного утримання (догляду) припиняється зі смертю відчужувача (ч. 2 ст. 755 ЦК України [6]);

2) строки, виражені за допомогою оціночних понять таких як «розумні строки» (ч. 4 ст. 672, ч. 1 ст. 688, ч. 2 ст. 776 ЦК України), «негайно» (ч. 2 ст. 530, ч. 1 ст. 690, ч. 1 ст. 785 ЦК України), «своєчасно» (ч. 2 ст. 538 ЦК України). Так, товар, асортимент якого не відповідає умовам договору купівлі-продажу, є прийнятим, якщо покупець у розумний строк після його одержання не повідомив продавця про свою відмову від нього (ч. 4 ст. 672 ЦК України [6]).

Невизначені строки мають місце коли для здійснення певних дій не визначений будь-який часовий орієнтир, хоча й передбачається. Наприклад, майно, земельна ділянка або житло можуть бути передані в найм без вказівки на конкретний строк їх використання. В основному невизначені строки зустрічаються у договірних зобов'язаннях, при укладенні договорів без вказівки строків його дії [2, с. 50]. Так, якщо строк найму не встановлений, договір найму

вважається укладеним на невизначений строк (ч. 2 ст. 763 ЦК України [6]).

Висновки. Отже, вивчення та аналіз строків як істотної умови цивільно-правового договору має важливе науково-практичне значення, оскільки вони упорядковують цивільний обіг, стабілізують цивільні відносини та забезпечують можливості належного та своєчасного захисту цивільних прав.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рабинович П.М. Время в правовом регулировании (философско-юридические аспекты). *Правоведение*. 1990. № 3. С.19-27.
2. Вахонев Т.М. Строки (терміни) у цивільному праві: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2005. 223 с.
3. Юридична енциклопедія: в 6 т. / За ред. Ю.С. Шемшученко та ін. Київ : Укр. енциклопедія, 1998. Т.1. 736 с.
4. Жгунова А.В. Сроки в советском гражданском праве: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Свердловск, 1971. 19 с.
5. Луць В.В. Строки у цивільних правовідносинах: Конспекти лекцій з спецкурсу. Львів: Вид-во Львівського державного університету, 1992. 86 с.
6. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435–IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. Ст. 356.
7. Луць В.В. Сроки в гражданских правоотношениях. *Правоведение*. 1989. № 1. С. 37-43.
8. Советское гражданское право: Учебник. В 2-х ч. / Под ред. В.А. Рясенцева. 2-е изд., перераб. и дополн. Москва: Юрид. лит., 1986. Ч. I. 560 с.
9. Боброва Д. В., Дзера О. В., Довгерт А.С. Цивільне право України: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 1999. 864 с.
10. Мороз О.В. Строк як істотна умова договору оренди майна державного підприємства. *Форум права*. 2017. № 1. С. 113-117. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2017_1_21.
11. Луць В. Визначення часу, з якого договір вважається укладеним. *Радянське право*. 1974. № 4. С. 45-47.
12. Грибанов В.П. Сроки в гражданском праве. Москва : Знание, 1967. 132 с.
13. Советское гражданское право: учебник. Киев : Вища школа, 1983. Ч. I. 464 с.
14. Толстой В.С. Понятие надлежащего исполнения обязательств. *Правоведение*. 1971. № 3. С. 69-78.

REFERENCES

1. Rabinovich, P.M. (1990). Vremya v pravovom regulirovanii (filosofsko-yuridicheskiye aspekty). *Pravovedeniye – Jurisprudence*, 3, 19-27 [in Russian].
2. Vakhonieva, T.M. (2005). Stroky (terminy) u tsyvilnomu pravi. *Candidates thesis*. Kyiv, 2005.
3. Yurydychna entsyklopediia (1998). Yu. S. Shemshuchenko et al. (Ed.). (1998). Kyiv : Ukr. Entsyklopediia. (Vols. 1-6; Vol. 1) [in Russian].
4. Zhgunova, A.V. (1971). Sroki v sovetskom grazhdanskom prave. *Extended abstract of candidate's thesis*. Sverdlovsk [in Russian].
5. Luts, V.V. (1992). Stroky u tsyvilnykh pravovidnosynakh: Konspekty lektsii z spetskursu. Lviv: Vyd-vo Lvivskoho derzhavnoho universytetu [in Ukrainian].
6. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 16.01.2003 r. № 435–IV. (2003). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 40. art 356 [in Ukrainian].
7. Luts, V.V. (1989). Sroki v grazhdanskikh pravootnosheniakh. *Pravovedeniye – Jurisprudence*, 1, 37-43 [in Russian].
8. Sovetskoye grazhdanskoye parvo. V.A. Ryasentseva (Ed.). (1986). (Parts 1-2; Part 1). Moskva: Yurid. lit [in Russian].
9. Bobrova, D. V., Dzera, O. V., Dovhert, A.S. (1999). Tsyvilne pravo Ukrainy. Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].
10. Moroz, O.V. (2017). Strok yak istotna umova dohovoru orendy maina derzhavnoho pidpriemstva. *Forum prava - Forum of law*, 1. 113-117. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2017_1_21 [in Ukrainian].
11. Luts, V. (1974). Vyznachennia chasu, z yakoho dohovir vvazhaietsia ukladenym. *Radianske pravo - Soviet law*, 4, 45-47 [in Ukrainian].
12. Gribanov, V.P. (1967). Sroki v grazhdanskom prave. Moskva: Znaniye [in Russian].

13. Sovetskoye grazhdanskoye pravo. (1983). Kiev: Vishcha shkola. Part 1 [in Russian].
14. Tolstoy, V.S. (1971). Ponyatiye nadlezhshchego ispolneniya obyazatelstv. *Pravovedeniye - Jurisprudence*, 3, 69-78 [in Russian].

МОРОЗ ОЛЬГА

кандидат юридических наук, доцент, доцент кафедры гражданского права и процесса
Харьковского национального университета внутренних дел

СРОК КАК СУЩЕСТВЕННОЕ УСЛОВИЕ ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВОГО ДОГОВОРА

В статье исследуется срок как существенное условие гражданско-правового договора. Проанализировано определение срока. Исследован срок действия договора и срок реализации прав и выполнения обязанностей. Исследованы законные, договорные и судебные сроки. Проанализированная классификация сроков по степени их определенности, в частности выделяются абсолютно определенные, относительно определенные и неопределенные сроки.

Ключевые слова: срок действия договора, срок выполнения обязанностей, гражданско-правовой договор.

MOROZ OLGA

PhD, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Civil Law and Procedure
of Kharkiv National University of Internal Affairs

TERM AS AN ESSENTIAL CONDITION OF A CIVIL LEGAL AGREEMENT

Problem setting. The changes and transformations that have taken place in the economy of our country have necessitated the reform and further study of contractual relations. These relationships arise, change and end over time. The conclusion of a contract is a rather complex process, which raises some issues related to the term of the contract and the term of realization of rights and obligations.

The purpose of this work is a general study and analysis of the term as an essential condition of a civil contract. To achieve this goal it is necessary to solve the **following tasks**: 1) consider the definition of the term in civil law; 2) establish how the term and term are determined; 3) to investigate the term of the contract and the term of realization of rights and fulfillment of obligations; 4) investigate legal, contractual and judicial terms; 5) to analyze the classification of terms according to the degree of their certainty (absolutely definite, relatively definite and indefinite terms).

Analysis of recent researches and publications. Civil scientists have studied contractual relations in various aspects. Research in this area was conducted by M. I. Braginsky, V. V. Vitryansky, V. V. Lutz and others. But the issue of term as an essential condition of a civil contract is poorly covered, is quite relevant and needs further study.

Article's main body. The article examines the term as an essential condition of a civil contract. The definition of the term is analyzed. The term of the contract and the term of realization of rights and fulfillment of obligations have been studied. Legal, contractual and judicial terms are investigated. The classification of terms by the degree of their certainty is analyzed, in particular, there are absolutely definite, relatively definite and indefinite terms.

Conclusions. Thus, the study and analysis of terms as an essential condition of a civil law contract is of great scientific and practical importance, as they regulate civil circulation, stabilize civil relations and provide opportunities for proper and timely protection of civil rights.

Keywords: term of the contract, term of performance of duties, civil law contract.

За ДСТУ 8302:2015 цю статтю слід цитувати:

Мороз О. В. Строк як істотна умова цивільно-правового договору. *Право та інновації*. 2021. № 2 (34). С. 117–121.